

dr hab. Dorota Tomczuk, prof. KUL
Instytut Literaturoznawstwa
Wydział Nauk Humanistycznych
Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II
Al. Raławickie 14
20-950 Lublin

Uniwersytet Wrocławski INSTYTUT FILOLOGII GERMAŃSKIEJ		
Wpłynęło do IFG	02-12-2021	Załączniki
Wpl. do jedn. org.	Data	Symbol
Znak sprawy		

Recenzja rozprawy doktorskiej Pana Magistra Marcina Marka

pt. *Franz Theodor Csokor. Polska i Polacy w kontekście życia, relacji międzynarodowych, dorobku twórczego i recepcji pisarza w Polsce*

Pan Magister Marcin Marek zajął się w swojej rozprawie doktorskiej analizą życia i twórczości Franza Theodora Csokora – austriackiego pisarza, którego losy splotły się z Polską po raz pierwszy pod koniec I wojny światowej, wzbudzając nie tylko zainteresowanie pisarza polską literaturą i kulturą, ale i dając początek jego późniejszej działalności na rzecz propagowania ich za granicą. Mimo swoich polonofilskich zasług Csokor jest w Polsce stosunkowo mało znany, a jego aktywność w dziedzinie popularyzacji polskiej kultury zdecydowanie niedoceniana, stąd warto docenić wartość przedsięwzięcia i wybór tematu, zapowiadającego niezwykle rozległe pole eksploracyjnych odniesień. Autor dysertacji za cel stawia sobie przedstawienie sylwetki i działalności Csokora w jak najszerszej perspektywie, szczególny nacisk kładąc jednakże właśnie na jego relacje z Polską. Podjął przy tym trud opracowania pracy – opartej w przeważającej mierze na literaturze niemieckojęzycznej – w języku polskim, chcąc dotrzeć do szerszego kręgu odbiorców, także spoza kręgu germanistów, podejmując się tym samym dodatkowej pracy wynikającej z konieczności tłumaczenia przywoływanej literatury na język polski, co pozwoliło mu zaprezentować także swoje kompetencje translatorskie.

Recenzowana praca obejmuje 322 strony tekstu, obszerny spis literatury przedmiotu (69 stron), załączniki w postaci zdjęć oraz streszczenia w języku polskim i angielskim. Na zasadniczą część dysertacji składa się wprowadzenie i 6 głównych rozdziałów oraz podsumowanie. Ambitne zamierzenie badawcze Doktoranta wymagało uporządkowania stanu wiedzy z zakresu wszystkich przywoływanych w analizach kontekstów, co znalazło odzwierciedlenie w zawartości i układzie treści pracy.

Wprowadzenie do swoich rozważań Doktorant rozpoczyna od uzasadnienia wyboru tematu i przedstawienia źródeł swojego zainteresowania austriackim pisarzem. Zarysowanie zastosowanej metodologii oraz intencji i celów badawczych jest prawidłowe, jednak w moim odczuciu w tej części pracy zbędne jest powtarzanie informacji, które pojawiły się już w słowie wstępnym, dotyczących na przykład miejsc zgromadzenia wykorzystywanych materiałów. Dane te można

odnaleźć w spisie literatury, każdorazowo przywoływane są także przez Autora w przypisach, a przecież nie są one niezbędne w trakcie lektury dysertacji.

Zasadniczym tematem Doktorant zaczyna zajmować się w rozdziale trzecim. W całej pracy uporządkowanie materiału badawczego jest prawidłowe, a organizacja treści logiczna, niemniej sugerowałabym Panu Markowi przy przygotowywaniu rozprawy do druku przemyślenie układu numerycznego, który w obecnej postaci jest nieco mylący: We wprowadzeniu na str. 11 Autor pisze o „części otwierającej niniejszą rozprawę”, mając na myśli rozdział opatrzony numerem 3; dalej na str. 12 pisze o rozdziale czwartym – w odniesieniu do rozdziału opatrzony numerem 6. Wskazane byłoby zatem wzięcie pod rozwagę innego rozwiązania tej kwestii technicznej, na przykład wyłączenie z ciągłej numeracji części wprowadzających.

Celem rozdziału trzeciego jest wprowadzenie czytelnika w problematykę bilateralnych relacji polsko-austriackich. Autor zaczyna swe rozważania od omówienia aspektu historycznego, odnosząc się również do związków literackich w eksplorowanym obszarze, poświęcając wiele miejsca przedstawieniu najbardziej zasłużonych badaczy i ich dorobku w dziedzinie badań nad kulturą Austrii i polsko-austriackimi stosunkami literackimi.

Kolejna część pracy poświęcona jest pierwszemu etapowi biografii Csokora: od narodzin w 1885 roku, poprzez lata szkolne, studenckie, debiut literacki aż do opuszczenia Austrii i wyjazdu do Polski w roku 1938. Przeprowadzonemu wywodowi jako swego rodzaju motto towarzyszy pogląd powtórzony przez Autora za Brygidą Brandys, zgodnie z którym u Csokora „twórczość jest przeżytym życiem, a życie przeżyta twórczością” (str. 52). Na kolejnych stronach Doktorant w przekonujący sposób dowodzi, jak ściśle splatają się te dwa nierozdzielnie połączone ze sobą obszary – życia i twórczości, będącej odzwierciedleniem czasów, w których przyszło żyć autorowi. Umiejętnie aplikując stwierdzenia zaczerpnięte z literatury przedmiotu do potrzeb własnych rozważań, Pan Marek omawia kolejne utwory austriackiego pisarza, podkreślając ich uniwersalną, ogólnoludzką tematykę. Spójny i logiczny wywód nieoczekiwanie na str. 53-54 zostaje przerwany deklaracją Autora dotyczącą przyświecającego mu celu badawczego, która nie tylko jest powtórzeniem wcześniejszych stwierdzeń na ten temat, ale przede wszystkim sformułowana została na zupełnie innej płaszczyźnie stylistycznej niż dotychczasowe rozważania, przyjmując ton apelacyjny („Niech [...] ten [...] rozdział odbierany będzie [...]”; „aspekt ten [...] niech będzie [...]”), w związku z czym jest ona w moim odczuciu w tym miejscu i w tej formie zbędna.

Doktorant stawia sobie za zadanie przedstawienie w dalszej części pracy międzynarodowych kontaktów Csokora oraz problematyki jego wczesnych dzieł jako wstępu do omówienia kontaktów Austriaka z Polską. Analizując wczesne publikacje Csokora na łamach prasy oraz próby dramatopisarskie, przytaczając fragmenty korespondencji z dyrekcjami teatrów dotyczące wystawienia tych sztuk oraz entuzjastyczne reakcje prasy na jego utwory, Pan Marek wspomina

także kontrowersje dotyczące dramatu *Der große Kampf* – utworu powszechnie odczytywanego jako afirmacja wojny. Doktorant – powołując się na literaturę przedmiotu – sytuuje ten utwór w nurcie typowym dla okresu tuż przed wybuchem I wojny światowej, kiedy to w Austrii panowała atmosfera powszechnego poparcia dla konfliktu zbrojnego. Ostatecznie jednak Autor decyduje się podsumować swoje rozważania na temat tego utworu przytaczając opinię Brandys, w myśl której Csokor wyeksponował w swoim dramacie idee pacyfistyczne, czyli sprzeczne z wojenną doktryną. W tym miejscu zabrakło mi przekonującego wyjaśnienia, w jaki sposób zdaniem Doktoranta pisarzowi udało się połączyć afirmowanie działań wojennych z powoływaniem się na braterstwo i miłość bliźniego, argumentacja zaczerpnięta z literatury przedmiotu jest bowiem w moim przekonaniu niewystarczająca.

Omawiając kolejne utwory Csokora Doktorant zwraca uwagę nie tylko na ich treść, ale i odnosi się do okoliczności powstania, recepcji oraz fascynacji artystycznych pisarza, inspirujących go do pisania. Przedmiotowe analizy pozwalają na wielowymiarowy ogląd problemu badawczego i wysnuć konstruktywnych wniosków kończących każdą część pracy, konsekwentnie prowadzonych przez Autora w kierunku tematu zasadniczego, czyli związków Csokora z Polską. Odwiedzając Polskę w 1935 roku w związku z serią wykładów poświęconych Krasieńskiemu, Csokor coraz częściej myślał o wyjeździe z kraju, ostatecznie podejmując taką decyzję w 1938 roku.

Rozdział piąty poświęcony jest emigracji Csokora w Polsce, rozpatrywanej w kontekście jego wcześniejszych zainteresowań polską historią i literaturą. Doktorant opisuje powody, dla których Austriak zdecydował się opuścić swój kraj, opisuje jego relacje z Polakami oraz powstałe w tym czasie dzieła, zwraca także uwagę na rozterki emocjonalne, przeżywane przez pisarza, zdecydowanie podkreślając przy tym, że pobyt Csokora w Polsce stanowi okres najbardziej istotny w rozważaniach dotyczących jego związków z krajem nad Wisłą. Doceniając ten fakt, Autor prezentuje w tej obszernej części swojej dysertacji szerokie spektrum badań, świetnie panując nad materiałem badawczym. Niestety, pod koniec rozdziału piątego Autor znowu uległ pokusie przerywania toku swych rozważań uwagami na temat celu pracy, tym razem powtarzając swe – skądinąd słuszne – założenia dotyczące umieszczenia analizy kontaktów Csokora z Polską i jego twórczości na tle biografii austriackiego pisarza. Założenia te nie budzą moich zastrzeżeń; zbędne jest natomiast w moim odczuciu regularne przypominanie o nich czytelnikowi.

W kolejnych rozdziałach Doktorant zajmuje się emigracyjną tułaczką Csokora po opuszczeniu Polski po wkroczeniu na jej terytorium wojsk niemieckich, czyli w latach 1939-1946 (rozdział 6) oraz losami pisarza po powrocie do Austrii (rozdział 7), w tym jego powojennymi kontaktami z Polską. W tej części dysertacji Autor również przedkłada spójną merytorycznie i solidnie umocowaną w badaniach analizę twórczości austriackiego pisarza, wzbogaconą

informacjami dotyczącymi realiów życia intelektualistów powracających do Austrii z emigracji, wykazując się bardzo dobrą znajomością eksplorowanej tematyki i swobodnie cytując literaturę przedmiotu, z której w całej pracy korzysta w sposób rzetelny i kompetentny.

Rozdział ósmy dotyczy recepcji Franza Theodora Csokora w Polsce, przy czym Doktorant zdecydował się „rozbić” ową część na aż 5 podrozdziałów, w których przedstawia kolejno obecność Austriaka „w polskiej literaturze naukowej i popularnonaukowej” (2 strony), „w oczach polskich badaczy” (14 stron), „na przestrzeni lat” (20 stron), „w polskiej przestrzeni wirtualnej” (14 stron) i wreszcie podejmuje się weryfikacji tezy, czy Csokor to faktycznie „pisarz zapomniany”, odnosząc się także do jego recepcji w Austrii (9 stron). Ta część pracy moim zdaniem zdecydowanie zyskałaby na wartości merytorycznej, gdyby Pan Marek zdecydował się nadać jej bardziej skondensowany charakter, unikając tym samym pojawiających się licznych powtórzeń (np. w rozdziale 8.2 powtórzone zostają informacje na temat stanu badań na temat, które pojawiły się wcześniej w rozdziale 3; w 8.3 ponownie przytoczone zostają uwagi Stefanii Skwarczyńskiej na temat wystawienia *Nieboskiej komedii* Krasieńskiego w opracowaniu Csokora w Katowicach w 1923 roku, z którymi czytelnik miał do czynienia na str. 109 – tego typu powtórzeń jest dużo więcej), weryfikując przy tym mało przejrzystą strukturę.

Dysertację zamyka krótki (liczący 9 stron) rozdział podsumowujący wcześniejsze rozważania.

Trzeba podkreślić, iż mimo mnogości aspektów omawianych przez Autora udało mu się uniknąć chaotyczności wywodu, niewątpliwie dzięki jasnemu sformułowaniu idei naczelnej zadeklarowanej w temacie, której podporządkowana została całościowa koncepcja pracy. Przedłożona rozprawa dobitnie świadczy o wysokich umiejętnościach warsztatowych i walorach analitycznych Doktoranta. Pan Marek wykazał się doskonałą znajomością literatury z zakresu objętego przedmiotem rozprawy oraz umiejętnością rzetelnego i kompetentnego korzystania z niej jak również poprawnością wnioskowania, w pełni realizując wytyczony sobie cel badawczy

Z recenzenckiego obowiązku muszę zwrócić jednakże uwagę na pewne usterki. W moim odczuciu Autor zbyt drobiazgowo opisuje dobór literatury przedmiotu, a przecież wywody te jest w stanie zastąpić sam sposób wykorzystania zebranych materiałów w pracy. Podobnie cytując źródło, zbędne jest moim zdaniem podawanie w tekście nie tylko tytułu artykułu, ale i całej monografii, w której się ukazał, co zaburza tok narracji, a informacje te podane są przecież kilka wersów niżej w przypisie (np. na str. 16). Zauważone błędy (głównie interpunkcyjne, dotyczące przede wszystkim nadmiaru przecinków oraz stylistyczne na str. 18, 19, 54, 55, 57, 59, 78, 79, 81, 93, 177, 222, 246, 259, 273, 274, 276, 280) zaznaczyłam w tekście i proszę w razie przygotowywania rozprawy do druku o ich usunięcie.

Te drobne usterki nie obniżają wartości rozprawy, która w mojej ocenie wnosi cenny wkład w rozwój badań nad literaturą austriacką, szczególnie nad twórczością i działalnością Franza Theodora Csokora. Doktorant dokonał udanej analizy związków austriackiego pisarza z Polską, omawiając nie tylko jego życie, twórczość i jej recepcję, ale i biorąc pod uwagę szerokie spektrum procesów historyczno-literackich na tle społeczno-polityczno-kulturowym, realizując tym samym postawiony sobie cel badawczy. Praca napisana została staranną polszczyzną, dzięki czemu – a także dzięki rzetelności naukowej, pasji badawczej oraz świadomości metodologicznej i znajomości warsztatu naukowego Autora – stanowić może cenne źródło badawcze nie tylko dla germanistów, ale i dla nieznających języka niemieckiego odbiorców zainteresowanych tym tematem.

Konkludując i podkreślając bezsprzeczne walory merytoryczne i formalne recenzowanej pracy stwierdzam, że spełnia ona w pełni wymagania stawiane tego typu rozprawom i wnioskuję o dopuszczenie Pana Magistra Marcina Marka do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

dr hab. Dorota Tomczuk, prof. KUL

Lublin, 26 listopada 2021 roku